

תאריך עדכון: 20.03.2023

שם המחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה
שם ומספר הקורס: דרכי הלימוד בישיבות בבל בתקופת
התלמוד
09-1109-01

שם הקורס באנגלית:
Study methods of the Babylonian Amoraim

שם המרצה: ד"ר ברק כהן

סוג הקורס: הרצאה

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנתי

שנת לימודים: תשפ"ד

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס ותוצרי למידה:

- התלמיד יכיר את טכניקות הפרשנות ודרכי הפסיקה של האמוראים/ישיבות בבבל
- התלמיד יכיר את ההשלכות הספרותיות וההלכתיות הנובעות ממחקרים אלה
- התלמיד יוכל לבצע מחקר עצמאי של דרכי הלימוד בישיבות בבל (על פי המודלים הנלמדים בכיתה)

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

הקורס מציע את רשימת האמוראים והישיבות הפועלים במרכזי ההוראה בבבל התלמודית. כמו-כן, הקורס ידון במה שידוע מן המחקר של השנים האחרונות על דרכי הלימוד (פרשנות ופסיקה) של אמוראי בבבל, תוך דיון בהשלכות ההלכתיות, ההיסטוריות והפרשניות הנובעות מניתוח זה.

מהלך השיעורים:

הלימוד בכיתה יתמקד בניתוח של ממצאי המחקר שעסק בנושא זה עד כה, לאור המקורות השונים מן התלמודים ולאור שיטות המחקר שאפיינו את המחקרים האלה. העיון במקורות התלמודיים יתבסס על שיטת הלימוד המדעית-ביקורתית בסוגיות תלמודיות, ניתוחם והסקת מסקנות על בסיס המקבילות והשינויים שבין המקורות (תלמודים [בבלי וירושלמי] וספרות חיצונית, מדרשי הלכה, מדרשי אגדה, ועוד); שימוש נכון בספרות עזר מקצועית [מאגרי מידע, מילונים, ספרי מבואות,

אנציקלופדיות, ועוד]; עריכה ועיבוד של החומר הנלמד; ועוד. לקורס תצורף חוברת מאמרים, שהסטודנטים יידרשו לקרוא כתרגילי קריאה.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת	הערות
3-1	מבוא – חלק ראשון: מבוא היסטורי לישיבות בבל המרכזיות והמקומיות (מהותן, קדמותן, תפקידן, ועוד)	(1) י" גפני, יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים תשנ"א, עמ' 236-177 (2) ב"ש כהן, "ישיבות מקומיות בבבל בתקופת התלמוד", ציון, ע (תשס"ה), עמ' 471-447	
5-4	מבוא – חלק שני: המקורות ההיסטוריוגרפיים לחקר אמוראי בבל והישיבות	(1) י" ברודי, "בירור המקורות לכרונולוגיה של תקופת התלמוד", תרביץ, ע (תשס"א), עמ' 75-107 (2) R. Brody, "The Epistle of Sherira Gaon", <i>Rabbinic Texts and the History of Late-Roman Palestine</i> (eds., M. Goodman, P. Alexander), Oxford 2010, pp. 253-264	
7-6	ישיבת נהרדעא בתקופת התלמוד וההלכה התנאית הקדומה: [א] קובצי מסורת ההלכה התנאית של "תנא דבי שמואל"		
10-8	ישיבת נהרדעא בתקופת התלמוד וההלכה התנאית הקדומה: [ב] קובצי מסורת ההלכה התנאית של "תנא דבי לוי"		
12-11	ישיבת נהרדעא בתקופת התלמוד וההלכה התנאית הקדומה: [ג] מסורות ההלכה של אבוה דשמואל		
14-13	ישיבת נהרדעא בתקופת התלמוד: [ד] רב נחמן ופרשנותו למקורות תנאיים		

16-15	ישיבת נהרדעא בתקופת התלמוד : [ה] רב ששת ופרשנותו למקורות תנאיים	(1) ב' כהן, "רב ששת לעומת רב נחמן: שתי שיטות פרשניות למקורות תנאיים, <i>HUCA</i> , 76 (2005), עמ' יא-לב (2) י"ש צורי, תולדות דרכי הלמוד, חלק ראשון, ירושלים תרע"ד, עמ' 51-33 ; 32-15
18-17	ישיבת נהרדעא בתקופת התלמוד : [ו] אמוראי נהרדעא האחרונים ותרומתם הספרותית	D. Goodblatt, "Local Traditions in the Babylonian Talmud", <i>HUCA</i> , 48 (1979), pp. 187-216
19	ישיבת מחוזא בתקופת התלמוד : [א] מחוזא ומסורות ההלכה של רבי יוחנן	
21-20	ישיבת מחוזא בתקופת התלמוד : [ב] מחוזא ומדרשי ההלכה	י' אלמן, "רבא ודרכי העיון הארץ- ישראליות במדרש ההלכה", מרכז ותפוצה (עורך: י' גפני), ירושלים תשס"ד, עמ' 242-217
22	ישיבת מחוזא בתקופת התלמוד : [ג] מרקס חברתי-דתי ופסיקת הלכה	י' אלמן, "מעשה בשתי עיירות: מחוזא ופומבדיתא כמייצגות שתי תרבויות הלכתיות", תורה לשמה: מחקרים במדעי היהדות לכבוד פרופסור שמא יהודה פרידמן, ירושלים-ניו-יורק תשס"ח, עמ' 38- 3
23	ישיבת פומבדיתא לעומת ישיבת מחוזא: [א] שמרנות הלכתית לעומת פתיחות	אלמן – הנ"ל
24	ישיבת פומבדיתא בתקופת התלמוד: [ב] "הפלפול" התלמודי	מ"ד יודילוביץ, ישיבת פומבדיתא בימי האמוראים, תל-אביב תרצ"ה, עמ' 34-23
25	סיכום, מסקנות והכנה לבחינה	

ג. דרישות קדם:

לקורס זה אין דרישות מוקדמות.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים, שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל שתי הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת או להגיש עבודה, ולא יקבל ציון בקורס. הקורס מסתיים במטלה שעל התלמיד להגיש בסיום השנה (דרך מערכת המודל). המרצה יסביר בתחילת השנה את מבנה המטלה ודרך כתיבתה בצורה מסודרת. כמו-כן, במהלך השנה יגישו התלמידים מטלות קצרות שמטרתן לבחון את ההבנה ודרך יישום הנלמד בכיתה.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

מטלה שעל התלמיד להגיש בסוף השנה (70%) ומטלות (30%).

ו. ביבליוגרפיה:

I. ספרים ומאמרים בעברית:

חז"ל – פרקי אמונות ודיעות, ירושלים, תשל"א	אורבך, א"א
מבוא לתלמודים, תל אביב תשכ"ט	אלבק, ח'
"רבא ודרכי העיון הארץ-ישראליות במדרש ההלכה", מרכז ותפוצה (עורך: י' גפני), ירושלים תשס"ד, עמ' 217-242	אלמן, י'
"מעשה בשתי עיירות: מחוזא ופומבדיתא כמייצגות שתי תרבויות הלכתיות", תורה לשמה: מחקרים במדעי היהדות לכבוד פרופסור שמא יהודה פרידמן, ירושלים-ניו-יורק תשס"ח, עמ' 3-38	_____
אמוראי בבל – פרקים בחיי הכלכלה, ר"ג, תשל"ה	בר, מ'
"בירור המקורות לכרונולוגיה של תקופת התלמוד", תרביץ, ע (תשס"א), עמ' 107-75	ברודי, י'
על פרשנות רב ושמואל למשנה וברייתא, עבודת דוקטור, ביהמ"ד לרבנים, ניו-יורק תש"ם	גורדיס, ד'
יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים, תשנ"א	גפני, י'
מקורות ומסורות, סדר נשים, ת"א, תשכ"ט	הלבני, ד'
"אביי ורבא – שתי גישות למשנת התנאים", תרביץ, מט (תש"ס), עמ' 187-193	הנשקה, ד'
חיי היהודים בזמן התלמוד: ספר נהרדעא, ירושלים תשל"א, עמ' 71-73	יודילוביץ, מ"ד
ישיבת פומבדיתא בימי האמוראים, תל-אביב תרצ"ה, עמ' 23-34	_____
מחוזא, ירושלים תש"ו	_____

- כהן, א' רבינא וחכמי דורו (עיונים בסדר הזמנים של אמוראים אחרונים בבבל), ר"ג, תשס"א
- _____ "מר זוטרא האמורא – ראש ישיבת פומבדיתא?", בר-אילן, ל-לא (תשס"ו), עמ' 201-232
- כהן, ב' רב ששת ודרכי לימודו במסגרת תקופתו, עבודת דוקטור, אוני' בר-אילן תשס"ג.
- _____ "רב ששת לעומת רב נחמן: שתי שיטות פרשניות למקורות תנאיים, *HUCA*, 76 (2005), עמ' יא-לב
- _____ "ישיבות מקומיות בבבל בתקופת התלמוד", ציון, ע (תשס"ה), עמ' 471-447
- _____ "רמי בר חמא לעומת רבא: אנלוגיות פרשניות ופסיקתיות בתלמוד", דיני ישראל, כה (תשס"ח), עמ' 163-168
- כהנא, מ' "גילוי דעת ואונס בגיטין; לחקר השתלשלות המסורות המוחלפות בעריכתן המגמתית של סוגיות מאוחרות", תרביץ סב (תשנ"ג), עמ' 225-263
- פלוורסהיים, י'. "רב ושמואל בירושלמי נזיקין", סיני, קכב (תשנ"ח), עמ' לב-סד.
- _____ "סוגיות בבבלי בירושלמי נזיקין", סיני, קכ (תשנ"ז), עמ' נג-פה.
- פרידמן, ש"י. "פרק האשה רבה בבבלי (בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיה)", בתוך: מחקרים ומקורות, א, ירושלים-ניו-יורק, תשל"ח, עמ' 275-321.
- _____ "להתהוות שינויי הגירסאות בתלמוד הבבלי", סידרא ז (תשנ"א), עמ' 67-102
- _____ "לאופיין של הברייתות בתלמוד הבבלי; "בן תימא" ו"בן דורתיי", נטיעות לדוד-ספר היובל לדוד הלבני (עורכים: י' אלמן, א"ב הלבני וצ"א שטיינפלד), ירושלים תשס"ה, עמ' קצה-רעד
- צורי, י"ש. תולדות דרכי הלימוד בישיבות דרום, גליל, סורא ונהרדעא, ירושלים תרע"ד
- קלמן, י'. האוקימתא האמוראית 'הכא במאי עסקינן' המתייחסת למקורות תנאיים – טיבה, אופיה וצורתה, עבודת דוקטור, אוני' בר-אילן, ר"ג, תשס"ב.

II. ספרים ומאמרים באנגלית:

- Becker, A. "The Comparative Study of 'Scholasticism' in Late Antique Mesopotamia: Rabbis and the East Syrians", *AJS Review* 34 (2010), pp. 91-113
- Brody, R. "The Epistle of Sherira Gaon", *Rabbinic Texts and the History of Late-Roman*

- Cohen, A. *Palestine* (eds., M. Goodman, P. Alexander), Oxford 2010, pp. 253-264
"Was Age the Decisive Criterion of Subordination Among the Amoraim?", *JQR*, 92 (2002), pp. 279-313
- Elman, Y. "Middle Persian Culture and Babylonian Sages: Accommodation and Resistance in the Shaping of Rabbinic Legal Tradition", *The Cambridge Companion to the Talmud and Rabbinic Literature*, Cambridge 2007, pp. 165-197
- Goodblatt, D. *Rabbinic Instruction in Sasanian Babylonia*, Leiden, 1975
- _____. "Local Traditions in the Babylonian Talmud", *HUCA*, 48 (1979), pp. 187-216
- Kalmin, R. *Sages, Stories, Authors, and Editors in Rabbinic Babylonia*, Atlanta-Georgia, 1994
- _____. "The Post – Rav Ashi Amoraim: Transition or Continuity? A Study of the Role of the Final Generations of Amoraim in the Redaction of the Talmud", *AJS Review*, 11 (1986), pp. 157-187
- Kraemer, D.C. *The Mind of the Talmud*, Oxford 1990
- Moscovitz, L. *Talmudic Reasoning (From Casuistics to Conceptualization)*, Tübingen, 2002.
- Oppenheimer, A. *Babylonia Judaica in the Talmudic Period*, Wiesbaden, 1983.
- Rubenstein, J.L. *Talmudic Stories: Narrative Art, Composition, and Culture*, Baltimore, 1999.